

OEPS!

6

JAN

FEB

MRT

APR

MEI

JUN

JUL

AUG

SEP

OKT

NOV

DEC

BLOOPER VAN DE MAAND JANUARI

Te beknopte koppen

‘Ik zal niet dulden dat in dit land tentenkampen zoals in Calais ontstaan’, zegt de Belgische minister van Binnenlandse Zaken eind januari in de Kamer. Het probleem moet kortdaat aangepakt worden en daarom starten de acties nu meteen.

Even later koppen de Vlaamse nieuwssites: ‘Grootschalige controleactie van illegale migranten in West-Vlaanderen’. Dat daar gecontroleerd wordt, is niet zo vreemd. De migranten willen van Calais, in Frankrijk, naar Zeebrugge, in West-Vlaanderen, om daar de ferry naar Engeland te nemen. Wél vreemd is dat zij grootschalige controleacties houden. Want dat staat er toch?

Koppen moeten kort en krachtig zijn, maar daardoor gaat het ook geregeld mis. De boodschap wordt niet in ondubbelzinnige volzinnen uitgedrukt, maar in compacte naamwoordelijke constructies, die – helaas – soms compleet de mist in gaan. Bijvoorbeeld omdat een voorzetsel van alles kan betekenen.

Heb je het over ‘de controle van illegale migranten’, dan zullen de meeste mensen dat spontaan interpreteren als: de illegale migranten worden gecontroleerd. Lees je iets over ‘de actie van illegale migranten’, dan ga je ervan uit – terecht overigens – dat de illegale migranten actie voeren. Plak je ‘controle’ en ‘actie’ aan elkaar, dan krijg je illegale migranten die een controleactie

uitvoeren. Ze worden niet meer gecontroleerd, ze doen het zelf.

Ook in de volgende kop gaat het mis: ‘Regering wil tabaksverkoop verbieden onder 18 jaar’. Staat daar niet dat je minstens 18 moet zijn om tabak te mogen verkopen? Je begrijpt uiteraard wel dat de regering de verkoop van tabak aan min 18-jarigen wil verbieden. Maar het staat er niet.

Een paar maanden na de controleacties van illegale migranten krijgt België een onderzoekscommissie naar de terreuraanslagen in Brussel. ‘Onderzoek naar’, dat wel. Maar ‘een commissie naar’? Nee, toch. [RH]

TAALTREND

7

JAN

FEB

MRT

APR

MEI

JUN

JUL

AUG

SEP

OKT

NOV

DEC

Doorkliktaal

Iemand deed iets heel gewoons, en **Je Zult Niet Geloven Wat Er Toen Gebeurde!!!! De 22 Allernormaalste Momenten Uit De Geschiedenis Van De Wereld!!!**

Het internet: je ziet er door de reclame bijna de websites niet meer. In die jungle van advertenties moeten bedrijven natuurlijk opvallen. Ze doen er dan ook alles aan om de aandacht te trekken. Daar hoort een eigen jargon bij: doorkliktaal.

De beroemdste doorkliktaalgebruiker is het Amerikaanse *Buzzfeed*: een website die ‘brekend nieuws’ en entertainment brengt. Om de soms triviale berichten (‘Genomineerde voor de Hoge Raad van de VS citeert Harry Potter’) wat urgentie mee te geven, voegen de koppenmakers spektakelzinnig toe, zoals:

Wat Er Daarna Gebeurde Zal U Versteld Doen Staan!!

Inclusief karakteristieke hoofdletters, want ja, kleine lettertjes leest natuurlijk niemand.

Een andere truc om een dertien-in-een-dozijn-berichtje om te toveren in een echte *must-read*, is er een lijstje van te maken.

15 Mind-Blowing Ways To Eat Cherries!

Kijk, dat klinkt al spannender dan ‘recepten met kersen’. De satirische website *De Speld* doet inmiddels gezellig mee, met koppen als:

7 geheimen die muggen in je oor fluisteren als je slaapt!

Ook *Buzzfeed*-parodie *De Gladiool* kan er wat van:

De 10 types opdringerige amateur-dj’s die huisfeestjes verzieken!

Op YouTube ontstaat inmiddels een nieuwe variant op doorkliktaal. In de titels van filmpjes wordt steeds vaker ‘gaat fout!’ toegevoegd. Een direct appel op ons verlangen naar leedvermaak – altijd grappig als er iemand struikelt. Dus klikken we niet op het zoveelste echt romantische filmpje, maar wel op:

Huwelijksaanzoek gaat fout!!

Irritant natuurlijk, die schreeuwerige doorklikzinnen. Maar we zijn er voorlopig niet vanaf, want met iedere klik verdient een adverteerder geld, ook als de klikker de website een seconde later alweer verlaten heeft. Het internet is een jungle, maar wel een lucratieve jungle. [SL]

VERZETSSPRAY

vernevelbare vloeistof die moeilijk afwasbaar is, gebruikt als zelfverdedigingsmiddel

pijnreflex die men ervaart als men een ander pijn ziet lijden, synoniem: *spiegelaanrakingsynesthesie*

SPIEGELPIJN

Ontspullen

Helemaal nieuw is het woord niet. Maar in februari 2016 is het ineens overal: *ontspullen*. En dat heeft alles te maken met een boek van de Amerikaanse trendwatcher James Wallman dat nu ook in het Nederlands te koop is. *Stuffocation* heet het in het Engels, vertaald als *Ontspullen* in het Nederlands. De trend van *ontspullen* is strikt genomen al eerder ontstaan, dankzij de Japanse opruimgoeroe Marie Kondo. Wallman is op die trend ingesprongen met zijn boek.

Stuffocation is een samentrekking van *stuff* en *suffocation*. We halen zoveel spullen – stuff – in huis dat we er bijna in stikken – suffocation. Mooi bedacht van meneer Wallman. In dat soort zelfverzonnen woorden zijn trendwatchers nu eenmaal goed. In het Nederlands wordt weleens van *verspulling* gesproken, met een vette knipoog naar *verspilling*, maar echt populair is dat woord nog niet.

Anders vergaat het *ontspullen*. Wallman zegt dat we pas gelukkig zullen worden als we ons ontdoen van de spullen die we niet nodig hebben. Het leuke van het Nederlands is dat we dat ‘ontdoen van’ op een simpele manier kunnen zeggen: met *ont-*.

Als we het mos van een dak afhalen, dan *ontmossen* we het dak. Kinderen die al op hun eerste schooldag met luizen in hun haar thuiskomen, moeten we *ontluizen*. Als we spullen wegdoen, dan *ontspullen* we. Ook *ontrommelen* is al opgedoken. Logisch, want te veel spullen leiden tot rommel.

Ontspullen is intussen zo’n hype geworden dat het onvermijdelijk tot excessen moet leiden. Het woord *ontspulmanie* is al gesignaleerd en ik durf er iets op te verwedden dat we voor het eind van het jaar *ontspulstress* zullen vinden. Van te veel spullen krijgen we stress, zegt James Wallman. Ook van het ontspullen zelf, denk ik dan. Hoe maak je nu in hemelsnaam uit welke spullen je weg wilt doen?!

[RH]

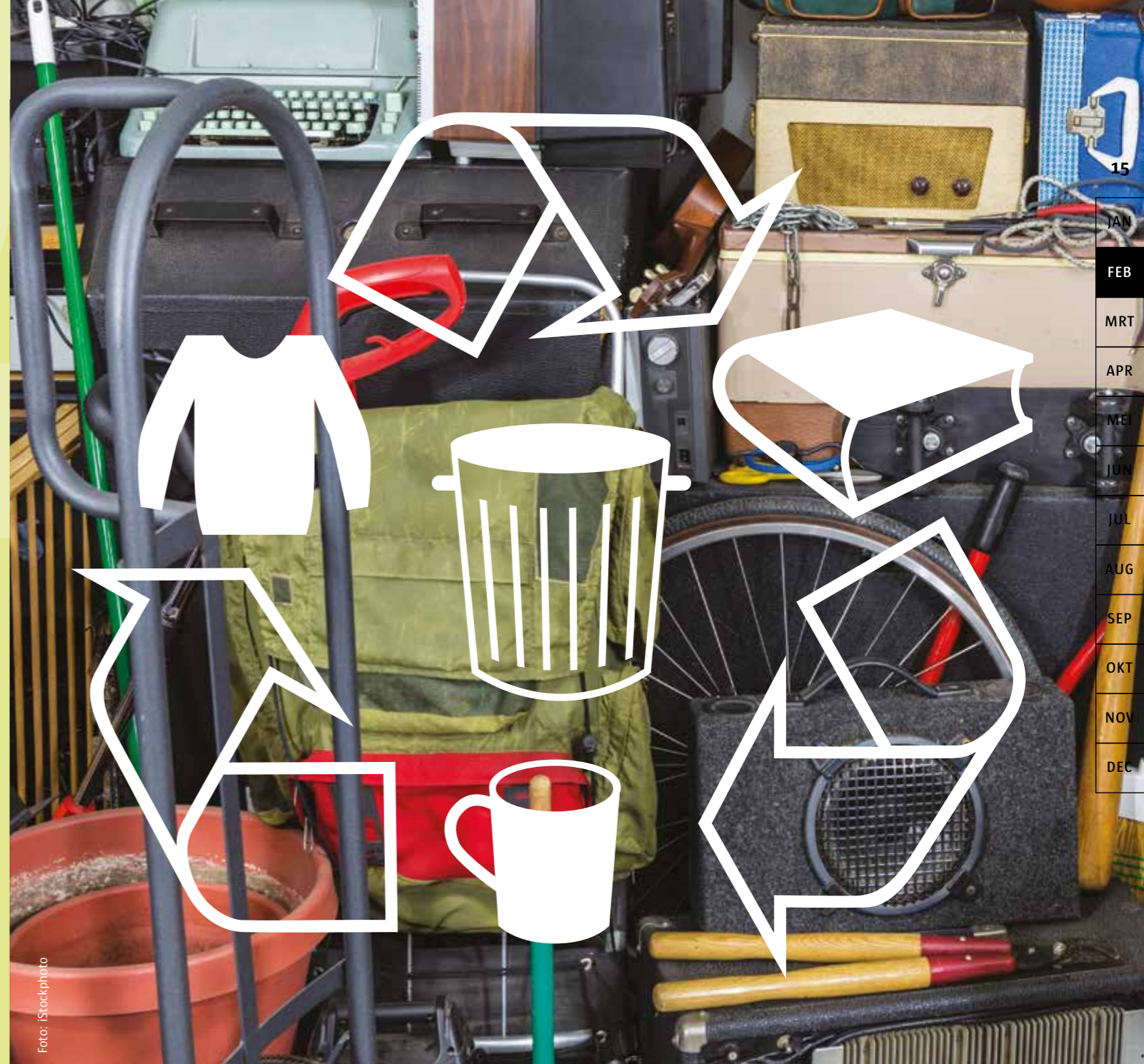

Foto: iStockphoto

Disruptie

Anno 2016 was *disruptie* hét modewoord in de wereld van het grote geld. *Disruptie* komt uit het Latijn (*disruptio*) en betekent letterlijk ontwrichting, maar verwijst in de zakenwereld vooral naar het doorvoeren van grensverleggende innovaties die een bedrijf of bedrijfstak totaal op zijn kop zetten. Bij disruptie hoort het bijvoeglijk naamwoord *disruptief* (ontwrichtend), maar op de radio hoor je jonge *disruptors* vooral de Engelse pendant gebruiken: *disruptive*. Ze hebben het bijvoorbeeld over ‘een disruptive innovatie’ of ‘een disruptive onderneming’. Dat klinkt nogal koddig, disruptief eigenlijk.

Niet alle innovaties helpen de wereld vooruit. Sommige blijken na verloop van tijd eerder een achteruitgang te betekenen. Ook voor dat fenomeen is er anno 2016 een woord in opkomst, maar dat is nog wat minder populair: *retrovatie*. Hoe dat komt? Niet alleen doordat de mens nu eenmaal niet graag achteraf erkent dat een innovatie bepaald geen verbetering is. We zijn immers van nature op vooruitgang gericht. Nee, het komt ook door het woord zelf. *Retrovatie* is een vertaling van de Engelse term *retrovation* en wordt ook in een andere betekenis gebruikt: als synoniem van *retro-innovatie*: innovatie geïnspireerd op kennis van en inzichten uit het verleden.

Met de hashtag #retrovatie is daarvan een voorbeeld te vinden op Twitter: een meisje ziet op een film iemand op een typemachine werken en zegt: ‘dat is handig, wordt het meteen geprint’. Bovendien wordt *retrovatie* soms gebruikt voor een vorm van renovatie van oude apparaten en meubels waarbij hun oude schoonheid gecombineerd wordt met modern gebruiksgemak. In geen van deze betekenissen wordt *retrovatie* vaak gebruikt. Het is dan ook nog steeds een vrij incourant woord waarvan de betekenis vooralsnog blijft zweven. Dat betekent dat we het voorlopig nog even met die agressieve vorm van innovatie moeten doen die zo modieus *disruptie* heet. Tot duidelijk zal zijn dat niet alle disrupties de wereld vooruithelpen en sommige in feite *retrovaties* zijn. ^[1dB]

9 maart

#nieuws: Omrop Fryslân krijgt aparte status binnen publieke omroep

Staatssecretaris Dekker heeft zijn omstreten Mediawet door beide Kamers geloodst, met grote gevolgen voor de regionale omroepen. Vast staat dat er flink bezuinigd zal worden, en dat alle regionale omroepen opgaan in de nieuwe Regionale Publieke Omroep. Binnen dat orgaan zal Omrop Fryslân een eigen mediaraad krijgen, met de taak om de Friese taal, cultuur en identiteit extra aandacht te geven. De provincies Overijssel, Drenthe en Limburg hadden ook om extra steun gevraagd voor hun streektaalen, maar zij krijgen nul op het rekest.

11 maart

#wetenschap: Nieuw onderzoek bestudeert accent katten

Onderzoekers van de Universiteit van Lund in Zweden gaan het miauwen van katten onderzoeken. Het is bekend dat er variatie bestaat in het geluid dat katten produceren, maar het is onduidelijk waar die variatie op gebaseerd is. Omdat katten hun baasje als hun moeder zien, doen ze misschien de spraak van hun eigenaar na, denken de onderzoekers.

In dat geval zouden er ook kattendialecten moeten zijn. De wetenschappers zullen opnames maken van 30 tot 50 katten in diverse situaties. Ze hopen over vijf jaar resultaten te hebben.

14 maart

#onderwijs: Vrijwilligers leren hoe ze asielzoekers taalles moeten geven

450 vrijwilligers die Nederlandse les geven aan asielzoekers krijgen hierin een training. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft een gespecialiseerd bureau gevraagd de vrijwilligers te ondersteunen. Zij gaan de vrijwilligers bijvoorbeeld leren hoe ze moeten omgaan met verschillende niveaus in de klas, en welke methoden geschikt zijn voor deze groep. Asielzoekers mogen geen door de overheid georganiseerde taalles krijgen, dus ze zijn aangewezen op de lessen van vrijwilligers.

16 maart

#prijs: Internationale taalprofessionals vallen in de prijzen

In Brussel zijn de *Language Industry Awards* uitgereikt: prijzen voor de beste Europese taalprofessionals en

-ondernemingen van 2015. Het beste taalproject werd *Heerlijk Helder*, een campagne voor begrijpelijk taalgebruik in België. De app *Duolingo*, waarmee mensen vreemde talen kunnen leren, werd verkozen tot beste taalsoftware van het jaar. De beste taalpublicatie was het boek *De mier en het ijsje*, waarin Vlaamse kinderen kennismaken met Vlaamse Gebarentaal.

28 maart

#wetenschap: Gezichtsuitdrukking bij ontkenning is universeel

Amerikaanse onderzoekers hebben ontdekt dat mensen overal ter wereld hetzelfde gezicht trekken wanneer ze een ontkenning gebruiken. Bij zinnen als ‘ik ben het er niet mee eens’ fronsen sprekers hun wenkbrauwen, ze knijpen hun lippen samen en trekken hun kin omhoog. Dit geldt in ieder geval voor sprekers van het Engels, Spaans, Mandarijnchinees en Amerikaanse Gebarentaal. De onderzoekers denken dat het voor alle talen geldt. ^[SL]

Schermbedrijf

‘Een klein dozijn wereldleiders, tientallen bedrijfsleiders en criminelen sluisden de afgelopen jaren een deel van hun fortuin naar schermbedrijven in exotische oorden.’ Dat bericht zet de Belgische zakenkrant *De Tijd* zondag 3 april om 20.00 uur op haar website. De volgende dag hebben alle media het over de onthullingen in de Panama Papers.

Schermbedrijven. Het woord valt me meteen op. De dagen en weken erna duikt het nog honderden keren op in de Vlaamse kranten. Ook de Nederlandse kranten schrijven over de kwestie, maar het woord nemen ze niet over.

Een schermbedrijf of schermvennootschap is zoiets als een brievenbusfirma, een lege vennootschap die in een belastingparadijs is opgezet om vermogens en de eigenaars van die vermogens aan het oog van de fiscus te onttrekken. Zo’n bedrijf hoeft niet per se illegaal te zijn, maar vaak is het dat wel.

Helemaal nieuw is het woord *schermbedrijf* niet. Al in april 2000 schreef het financieel-economisch tijdschrift *Trends* dat een Brits en een Iers schermbedrijf 5,3 miljard frank – die hadden we toen nog – uit de formule 1 weggesluisd hadden. In 2003 schreef *Knack* dat de Iraakse leider Saddam Hoessein twee schermbedrijven in Panama had. *Knack* en *De Tijd* hebben samen de Panama Papers onderzocht. Zou het kunnen dat *schermbedrijf* al een hele tijd meegaat op de Vlaamse financiële redacties?

Het woord zegt in elk geval wat er aan de hand is. Superrijke mensen en bedrijven willen een scherm optrekken om al te nieuwsgierige blikken tegen te houden. Blikken van de fiscus, bijvoorbeeld. Maar dat is buiten de Belgische overheid gerekend. Die heeft vorig jaar een *doorkijkbelasting* ingevoerd, die dwars door zo’n scherm heen kan kijken. [RH]

Foto: iStockphoto

puru puru
lillen

Beeldende woorden

Door Sterre Leufkens

Illustratie: Ontwerpstudio Spanjaard

Knorren, krassen, mauwen, en sissen – je kunt de geluiden van dieren horen in deze woorden. Ook andere zintuiglijke ervaringen kun je in taal gieten: bij *flits!* zie je het felle licht meteen voor je, en bij *lillen* voel je de pudding al blubberen. Het woord dat je hoort zet als het ware je andere zintuigen aan het werk. Onderzoekers uit Nijmegen deden een groot onderzoek naar zulke woorden. Ze ontdekten dat deze zogeheten ideofonen een veel belangrijker rol spelen in talen dan gedacht.

Boekoeboekoe

In het Nederlands, Engels en andere talen in de buurt zijn er niet zo veel ideofonen. Het Japans daarentegen blinkt uit in woorden die geluiden, beelden, geuren en smaken oproepen. Neem *boekoeboekoe*. Wat denk je dat het betekent: ‘mollig’ of ‘iel’? Al 4400 Nederlandstaligen beantwoordden deze vraag op de website van het Nijmeegse onderzoek. Ze bleken verbazend goed in het aanvoelen van de relatie tussen klank en woordbetekenis: 97% van de deelnemers klikte, correct, op ‘mollig’. Zelfs in een totaal vreemde taal kunnen mensen dus verband leggen tussen woordklank en woordbetekenis.

Blaffen en flitsen

Ook het Koreaans, Semai (gesproken in Maleisië), Siwu (een taal uit Ghana) en Ewe (gebruikt in Ghana en Togo) staan bekend om hun relatief grote aantallen ideofonen. Vijf taalwetenschappers deden vervolgonderzoek, en ja: ook in deze talen kozen proefpersonen meestal de goede woordbetekenis. Ze deden het het best bij woorden die een klank nabootsten, zoals woorden voor ‘blaffen’. Met de betekenis van ideofonen die een beeld ver-

klanken, zoals ‘flitsen’, hadden ze meer moeite, maar ze deden het toch beter dan wanneer ze gewoon zouden gokken.

Belangrijke woorden

Taalkundigen dachten lang dat ideofonen een triviaal verschijnsel waren – handig voor dierengeluiden, maar niet iets om al te serieus te nemen. Maar het feit dat ze veel voorkomen in vijf talen uit verschillende werelddelen, laat zien dat dat niet klopt. Het is veelzeggend dat mensen de betekenis van ideofonen herkennen, ook als ze de taal niet spreken. Verbanden leggen tussen waarnemingen van verschillende zintuigen is blijikbaar voor alle mensen een nuttige vaardigheid.

De testjes van het Nijmeegse onderzoek staan nog steeds online, op de website gno.mpi.nl. Je kunt daar zelf uitvinden hoe goed je bent in het raden van Japanse woordbetekenissen, en nog meer tests doen die meten hoe goed je informatie van verschillende zintuigen kunt koppelen.

Etnisch profileren

Vooroordelen, ze leiden maar al te gemakkelijk tot argwaan en onrecht. En tot etnisch profileren. Althans bij politieagenten. Dat bleek half mei toen rapper Typhoon op de sociale media gewag maakte van het feit dat de politie hem had aangehouden in zijn dure nieuwe auto. Waarom? Vanwege het vooroordeel dat kennelijk leeft bij agenten over jonge Surinaamse Nederlanders: als die in een blingblingauto rondrijden, dan moet er iets niet in de haak zijn. Het bericht van Typhoon ging viral en in minder dan geen tijd was etnisch profileren een begrip in de omgangstaal. Commentatoren, columnisten, allemaal deden ze in de media hun zegje over het verschijnsel dat agenten (maar ook anderen) mensen geregeld op basis van hun etnische afkomst (of hun huidskleur) beoordelen en behandelen. Een ‘dikke error in de Nederlandse samenleving’, noemde Typhoon het.

Praten of schrijven over etnisch profileren gebeurde een paar jaar geleden nog nauwelijks. Als er al over gediscussieerd werd, heette het verschijnsel met een politievakterm etnisch *profilen*. Het profileren van mensen, vooral mogelijke verdachten, is namelijk uit de Angelsaksische wereld komen overwaaien. *Profilen* is nooit een courant woord geworden. Dat verklaart waarom deze vakterm in mei 2016 in een mum van tijd kon worden vervangen

door het gewone woord profileren, dat er daarvoor wel een betekenis bij moest krijgen.

Nog belangrijker is dat de inburgering van het begrip laat zien dat etnisch profileren niet een of ander randverschijnsel is, maar een breed voorkomend maatschappelijk probleem. De vernederlandsing van de terminologie bewijst dat het verschijnsel een issue in het maatschappelijk debat over ongelijkheid, racisme en discriminatie is geworden.

De kans is groot dat etnisch profileren taalgebruikers inspireert tot het bedenken van vergelijkbare taalvormen. Op internet staan nu al woorden als *leeftijds-* en *geslachtsprofilen*. Zelfs *ethisch profileren* is daar te vinden, maar dat zal wel een verschrijving zijn voor dat vernaledigde etnisch profileren. ^[TdB]

Taalnieuws mei 2016

11 mei
#techniek: Handschoen ontwikkeld die gebarentaal in Engels vertaalt

Twee 19-jarige studenten van de Universiteit van Washington hebben een handschoen bedacht die Amerikaanse Gebarentaal in gesproken Engels vertaalt. Met het prototype hebben ze een prijs van 10.000 dollar gewonnen waarmee ze de handschoen verder kunnen ontwikkelen. Dat is lastig, want gebarentaal omvat niet alleen handgebaren, maar ook een complexe grammaticale structuur, waarvoor de gezichtsuitdrukking belangrijk is. De studenten verwachten dan ook geen perfecte vertaalmachine – hun doel is vooral om de drempel tussen gebarentaal en gesproken taal te verlagen.

13 mei
#prijs: Duidelijketaalprijs voor Bas Haring

De filosoof en informaticus Bas Haring heeft de Duidelijketaalprijs 2016 gewonnen. De prijs wordt ieder jaar uitgereikt aan een bekende Nederlander die heldere taal gebruikt. Haring wordt geroemd om zijn vermogen ingewikkelde wetenschap aan een breed publiek uit te leggen. Volgens het juryrapport ‘spreekt [Haring] rustig, kiest be-

grijpelijke woorden en beklemtoont precies wat belangrijk is’.

11 mei
#onderwijs: Geen geld voor kleine talenstudies

Minister van Onderwijs Bussemaker trekt geen extra geld uit om kleine universitaire talenstudies, zoals Hebreeuws en Chinees, te redden. De geesteswetenschappelijke studies trekken al jaren weinig studenten, waardoor ze hun faculteit meer geld kosten dan opleveren. Om dit op te lossen zijn universiteiten de opleidingen al gaan spreiden, maar toch komen studies in de problemen. De Vereniging van Universiteiten heeft voorgesteld een fonds op te richten, maar Bussemaker heeft dit plan afgewezen.

20 mei
#onderwijs: Middelbare scholieren goed in lezen

Nederlandse en Vlaamse middelbare scholieren zijn goed in lezen in vergelijking met leerlingen uit andere landen. Op de ranglijst van het PISA-onderzoek, een internationaal onderzoek naar onderwijsprestaties van 15-jarigen, behalen ze respectievelijk de derde en vierde plaats, na Japan en Finland. Bovendien scoren

Vlaamse en Nederlandse leerlingen goed op beheersing van het Engels: alleen Zweedse kinderen zijn daar nog beter in.

30 mei
#dialect: Limburgs onder druk
 Steeds minder jongeren spreken het Limburgs dialect. Over de gehele provincie genomen spreekt nog 70 tot 80 procent Limburgs, maar bij jongeren neemt dit percentage af. Dit blijkt uit een enquête in opdracht van dagblad *De Limburger*. De deelnemers zijn wel positief over hun dialect: ze vinden het niet conservatief of ouderwets. ^[SL]

Handzwagers, tegels lichten en straataforismen

Door Ton den Boon

Op 21 juni 2016 overleed H.J.A. (Henk) Hofland. Decennialang had Hofland onder zijn eigen naam of onder het pseudoniem S. Montag in *NRC Handelsblad* en in zijn boeken de wereld becommentarieerd. Zijn vaak scherpe observaties wist hij geregeld zo te formuleren dat het lezen ervan alleen al vanwege de taal een waar genot was. Geen wonder dus dat hij in 1999 tot ‘journalist van de eeuw’ werd gekozen. In 2011 zou hij bovendien de P.C. Hooft-prijs krijgen voor zijn essayistische werk. In het juryrapport voor die prijs werd onder meer zijn ‘virtuoze omgang met het woord’ geprezen.

Die virtuoze omgang met de taal heeft ervoor gezorgd dat wij woorden en uitdrukkingen hebben leren kennen waarvan we voorheen geen weet hadden of die misschien zelfs nog niet bestonden. Een mooi voorbeeld daarvan is het woord *handzwager*.

Dat woord dook voor het eerst op in de media op 14 januari 1984, als titel van een NRC-column van S. Montag. Daarin vertelt de schrijver over het gevoel dat de aanraking van een der groten der aarde bij gewone stervelingen teweeg kan brengen. Er zijn mensen, schrijft Montag, ‘die daarna een etmaal hun rechterhand niet meer wassen, om het sacrale dat zich in de opperhuid heeft gevestigd, zo lang mogelijk te bewaren’. Vervolgens vraagt hij zich af of deze aanraking met de beroemdheid ‘overdraagbaar is’, om te concluderen dat er inderdaad een bijzondere vorm van vermaagschapping tussen zulke personen bestaat:

‘wanneer koning A de hand van onderdaan B heeft gedrukt, waarna onderdaan C weer B de vijf geeft, dan zijn A en C handzwagers.’ Montag zou er in 1993 nog eens op terugkomen en op basis van handzwager een werkwoord vormen: ‘Als je iemand een hand geeft die eens - het doet er niet toe wanneer - de hand van een beroemdheid heeft gedrukt, ben je met die beroemdheid verhandzwagerd.’

Hoewel Montag *handzwagers* op deze manier gepopulariseerd heeft als de salonfähige variant op het veel oudere woord *kutzwagers*, dat al in 1964 werd gebruikt voor mannen die (op verschillende momenten) met dezelfde vrouw seks hebben gehad, is *handzwager* echter nooit zo courant geworden dat het een plaatsje in de Dikke Van Dale heeft gekregen.

Daar staat Montag trouwens wel in, met een paar mooie citaten. Een van de kenmerken van het schrijverschap van Hofland is namelijk dat hij nogal eens op de stoel van de woordenboekmaker gaat zitten en bij de becommentariëring van een fenomeen eerst een heldere begripsomschrijving daarvan geeft: ‘Wat is privacy? Dat is een toestand waarin een mens er zeker van is dat zonder zijn toestemming zo weinig mogelijk andere mensen zich op zijn terrein zullen begeven.’

Hofland leeft tevens voort als de geestelijke vader van een Nederlandse uitdrukking. In 1972 publiceerde hij de essaybundel *Tegels lichten*, over de dekolonisatie van Indonesië. Door dat boek raakte *tegels lichten* al snel ingeburgerd in de betekenis waarin deze uitdrukking nu in Van Dale staat: ‘(wat vroeger gebeurd is en is verzwegen) onthullen, weer ter sprake brengen.’

Foto: iStockphoto

Het Taaljaar van ...

Jet Bussemaker

Minister Jet Bussemaker studeerde politicologie. Ze promoveerde in dat vakgebied, en doceerde aan verschillende universiteiten. Sinds 1998 is ze politiek actief voor de PvdA, aanvankelijk als Tweede Kamerlid en later als staatssecretaris van Volksgezondheid. In 2012 werd Bussemaker minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Daarmee is ze automatisch voorzitter van de Nederlandse Taalunie, het instituut dat verantwoordelijk is voor de bescherming en promotie van de Nederlandse taal in binnen- en buitenland.

Foto: Rijksoverheid/Arenda Oomen

88

JAN

FEB

MRT

APR

MEI

JUN

JUL

AUG

SEP

OKT

NOV

DEC

2016 was voor mij het jaar van ...

Wat voor mij het jaar typeert is de term 'gelijke kansen'. Dat thema kwam weer op de voorgrond naar aanleiding van een rapport van de onderwijsinspectie [in het rapport stond dat schoolsucces in Nederland meer wordt bepaald door het opleidingsniveau van de ouders dan door het onderwijs, SL]. De aanleiding was niet zo vrolijk, maar het is heel goed dat het debat over gelijke kansen weer terug is. Ik vind het heel belangrijk dat ieder kind, waar je ook geboren bent, wat je achtergrond ook is, de mogelijkheid heeft om zich te ontwikkelen. Taalbeheersing is daarbij cruciaal.

Wie vond u de meest inspirerende taalgebruiker van 2016?

Dat is Jan Rot, met zijn lied 'Stel dat het zou kunnen'. Je kunt ervan lachen en huilen, het heeft zowel vrolijkheid als ontroering. Jan Rot is echt een taalvirtuoos, een beetje zoals Drs. P. Dat mensen dat soort dingen kunnen met taal, vind ik ongelooflijk. Het is ook gewoon een waanzinnig mooie tekst. Meer moet ik er eigenlijk niet over zeggen: de tekst spreekt voor zich.

Wat was uw favoriete taalmoment van 2016?

Dat was de Frankfurter Buchmesse in oktober. Samen met Vlaanderen hebben we daar onder het motto 'Dit is wat we delen' meer dan 70 auteurs gepresenteerd. We hebben Duitsland echt veel te bieden. Het Nederlands is daar belangrijk, denk maar aan Cees Nooteboom: die is in Duitsland ongelooflijk populair. In de aanloop naar het festival zijn er dan ook meer dan 300 Duitse vertalingen van Nederlandse literatuur verschenen, waaronder ook jeugdliteratuur, poëzie en *graphic novels*. We hebben niet alleen boeken, maar vooral de taal centraal gesteld, door ook culturele activiteiten aan te bieden die de relatie met muziek en de creatieve industrie benadrukten.

Wat was uw favoriete woord van 2016?

Ik vind het woord *treitervlogger* heel bijzonder. Ik heb het even nagezocht, en *De Telegraaf* is ermee begonnen. Het is dus echt een nieuw woord. Het heeft ook een goed ritme: TREIterVLOGger. En het is transparant: je hoeft er niet over na te denken, de betekenis is meteen helder. Om al die redenen is het mijn woord van het jaar. [SL]

Stel dat het zou kunnen, met wie wil je dineren?
Wordt het Jezus, Albert Einstein of Martin Luther King?
Of wordt het Bach of Mahler, de jonge Pavarotti?
Of nee natuurlijk, Elvis, dat ie even voor je zingt...
Stel dat het zou kunnen, jij kan iets voorkomen?
Wordt het nine-eleven, Hiroshima, Rotterdam?
Of red je Buddy Holly, of red je de Titanic?
Of zegt Adam en Eva wat er van die appel kwam...

Uit: *Stel dat het zou kunnen*, Jan Rot

Zie ook
pagina
84-85

89

JAN

FEB

MRT

APR

MEI

JUN

JUL

AUG

SEP

OKT

NOV

DEC

Taal in de Vlaamse klas

Door Sterre Leufkens

Een leraar die in plat dialect vertelt over de vaderlandse geschiedenis. Mag dat? Zowel in Nederland als Vlaanderen vinden mensen van niet: docenten zouden netjes standaardtaal moeten spreken. Maar voor Vlaamse leerkrachten is dat lastig. Zij groeien tenslotte niet op met Standaardnederlands om zich heen. Wat vinden ze van de standaardtaaleis, en wat spreken ze in de dagelijkse praktijk?

Taalkundige Steven Delarue maakte het allemaal zelf mee. Hij groeide op in het West-Vlaamse Izegem, waar hij het plaatselijke dialect leerde spreken. Toen hij taal- en letterkunde ging studeren, en daarbovenop nog een jaar logopedie kreeg, leerde hij perfect Algemeen Nederlands. Inmiddels werkt hij voor de stad Gent, waar hij met collega's tussentaal spreekt: een vorm van Nederlands met veel typisch Vlaamse kenmerken. In tussentaal verdwijnt bijvoorbeeld de t aan het eind van sommige woorden (*da kind* in plaats van *dat kind*), en eindigen verkleinwoordjes op *-ke* in plaats van *-je* (*meiske*).

Voor zijn promotieonderzoek interviewde Delarue 82 Vlaamse leraren. Zonder uitzondering vertelden ze het Standaardnederlands razend belangrijk te vinden. De gemeenschappelijke taal beschermt hen tegen de eeuwige concurrent, het Frans. Maar tegelijkertijd hadden de leerkrachten, eveneens zonder uitzondering, allerlei redenen om in de klas regelmatig tussentaal te gebruiken.

Volgens Delarue komt dat gedeeltelijk doordat de meesten het Algemeen Nederlands nu eenmaal niet goed genoeg beheersen. Zelf kan hij na zijn logopedie de *ui* en de *ij* goed uitspreken, maar de meeste leraren hebben geen tijd om dat te leren. Tijdens het lesgeven hebben ze bovendien al hun aandacht nodig voor het uitleggen van de stof.

Er is nog een reden waarom leraren niet altijd Standaardnederlands gebruiken: ze willen het vaak niet. Algemeen Nederlands heeft nog altijd een negatief imago: wie voortdurend standaardtaal spreekt, wordt als verwaand gezien. Leraren die dichter bij hun leerlingen willen staan, gebruiken dus liever tussentaal. Hun taalgebruik is een compromis tussen een onhaalbare eis en de onvermijdelijke werkelijkheid – als dát niet typisch Belgisch is.

Woord van het Jaar

Door Ton den Boon

112
JAN
FEB
MRT
APR
MEI
JUN
JUL
AUG
SEP
OKT
NOV
DEC

Als een evenement maar vaak genoeg wordt herhaald, wordt het vanzelf een traditie. Zo ging de ‘traditionele’ nieuwjaarsduik de laatste decennia tot de nationale folklore in Nederland behoren en werd ook de verkiezing van het Woord van het Jaar een ‘nieuwe traditie’.

De term ‘woord van het jaar’ is in feite al behoorlijk oud. Hij dook voor het eerst op in 1887 in de *Leeuwarder Courant*. Die voorspelde dat *privatissimum* (een college over een bijzonder onderwerp door een hoogleraar) in 2222 het ‘woord van het jaar’ zou worden. In feite maakte dat woord echter al in 1924 zijn opwachting in de Dikke Van Dale.

Het duurde bijna honderd jaar, tot 1985, tot de woordgroep ‘woord van het jaar’ opnieuw in een

krant opdook. In een bericht over Oostenrijkse wijn die was gezoet met glycol schreef het *Nederlands Dagblad* dat het Genootschap voor Duitse Taal in Wiesbaden *glycol* tot woord van het jaar had uitgeroepen.

Een paar jaar later, in 1988, schreef de legendarische journalist en dichter Nico Scheepmaker dat wat hem betreft *gebeuren* (‘u weet wel: het gymnastiekgebeuren, het Sinterklaasgebeuren’) het ‘ergerniswekkendste woord van het jaar’ was geworden.

Pas sinds de jaren negentig duikt de term ‘woord van het jaar’ vaker op in de media. De laatste paar jaar kandideren journalisten, columnisten en twitteraars het hele jaar door woorden als mogelijk ‘woord van het jaar’. Zo werden in de eerste tien maanden van 2016

in de kranten en op Twitter onder meer *etherdiscipline*, *verzetsspray*, *tinderbaby*, *discodel*, *tabletnek*, *pandastage*, *paradijsbelasting*, *kwarkhipster*, *vergistoerist*, *probleembever*, *pokémon-terreur*, *losersvlucht*, *Gülenschool*, *treitervlogger*, *doorkleuteren*, *tuigvlog*, *seksstewardess*, *slagroomroes* en *twijfeltrucker* voorgedragen als mogelijk Woord van het Jaar.

De piek in het hinten van een mogelijk Woord van het Jaar ligt in januari en in de zomerse komkommertijd, als er weinig relevant nieuws is, en natuurlijk tegen het einde van het jaar, als we collectief op de terugbliktoer gaan.

Dat er in januari veel woorden als mogelijk woord van het jaar worden getipt, lijkt misschien vreemd, maar is toch niet zo heel verwonderlijk. De Woord van het Jaar-verkiezing van Van Dale ligt dan namelijk nog vers in het geheugen.

Die verkiezing vierde in 2016 zijn tiende verjaardag, want in 2007 organiseerde Van Dale zijn eerste Woord van het Jaar-verkiezing op internet. Aanvankelijk kozen Nederland en België samen één woord van het jaar, maar vanaf 2010 worden in Nederland en België aparte Woord van het Jaar-verkiezingen georganiseerd.

Niet alleen de Woord van het Jaar-verkiezing is een vaste waarde geworden, ook de term Woord van het Jaar is een begrip geworden, dat inmiddels zo vaak gebruikt wordt, dat het prima past in het rijtje andere ‘... van het jaar’-termen (speelgoed van het jaar, auto van het jaar, zakenvrouw van het jaar) die in het woordenboek staan.

TAALLIJSTJES

Van Dale Woorden van het Jaar:

- 2007 bokitoproof
- 2008 swaffelen
- 2009 ontvrienden
- 2010 gedoogregering (NL), tentsletje (BE)
- 2011 tuigdorp (NL), stoeproken (BE)
- 2012 project X-feest (NL), frietchinees (BE)
- 2013 selfie (NL en BE)
- 2014 dagobertducktaks (NL), flitsmarathon (BE)
- 2015 sjoemelsoftware (NL), kraamkost (BE)
- 2016 ...

De winnende Van Dale Woorden van het Jaar 2016 zullen op 20 december 2016 bekend worden gemaakt, z.o.z.

113
JAN
FEB
MRT
APR
MEI
JUN
JUL
AUG
SEP
OKT
NOV
DEC